

MUSIQA IDROKI VA TINGLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH USLUBLARI.

Rustamjonova Dilhavas Ravshanbek qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar va san'at fakulteti,

“Tasviriy san'at va musiqa ta'limi” kafedrasi talabasi

Annotatsiya: Musiqa insonning his-tuyg'ularini ifodalash bilan birga hayot, voqelik va davr aksidir. Shu boisdan musiqa dasturi printsiplarida bosh mezon - “Musiqa va hayotdir”. Musiqa pedagogikasi olimlarining ta'kidlashicha - “Musiqani o'rganish jarayonida o'quvchilar birinchi darsdanoq unda hayot aks ettirilganligini, u orqali hayotni o'rganishlarini osonlikcha his etadilar va tushunadilar”.

Kalit so'zlar: Musiqa, tinglash, madaniyat, metodlar, tajriba, fikr, his-tuyg'ular.

O'quvchilarning hayotiy tajribalariga tayangan holda har bir musiqa asari zamirida ma'lum voqelik, his-tuyg'u va fikrlar aks ettirilishi haqida tushuncha beriladi. Bu faqatgina dars jarayonida turli musiqa faoliyatlarini bajarishda asar va uning obrazlarini idrok etish bilan amalga oshadi. Zotan, bir darsda qaysi musiqa faoliyatini olmaylik, u avval musiqa yangrashini idrok etish va uning obrazi hamda xarakterlarini fahmlagandan so'ng ijobiy tarzda amalga oshiriladi. Demak, musiqa idroki dars jarayonining asosiy omili hisoblanadi. Shu bois musiqani eshitish, undan zavqlanish, qo'shiq kuylash, musiqa savodxonligiga doir xususiyatlarni anglab olish, raqsga tushish, musiqa sadosi ostida turli ritmik harakatlarni bajarish, chapak chalish va cholg'u asboblarida chalib musiqaga ritmik jo'r bo'lish uchun belgilangan musiqalarni idrok etib borish kabi faoliyatlarni bajarish mumkin. Musiqa idroki darsda ikki tarzda - musiqa asarlarini maxsus eshitish (musiqa tinglash) va musiqani eshitib, anglab uning xarakteriga muvofiq turli faoliyatlarni amalga bajarish. Bugungi kun zamonaviy musiqa madaniyati darsida musiqa idroki yetakchi faoliyat sifatida muhim rol o'ynaydi. U ikki holatda amalga oshiriladi:

1. ma'lum asar tinglanib, idrok etiladi va uning badiiy tavsiflari dars mavzuiga doir oddiy musiqiy-pedagogik tahlil etiladi. Eshitish orqali asarni tushunish hamda ongli idrok etish asarning musiqiy xususiyatlari (janri, tuzilishi, ifoda vositalari, ijrochiligi) va badiiy mazmuni haqida ma'lum bilimlarga ega bo'lish.

2. musiqa asarlari o'quvchilar tomonidan diqqat bilan tinglanib (idrok etilib), so'ng u yokibu faoliyati ko'proq kuylash orqali o'rganiladi. Uning badiiy mazmun xususiyatlari amaliy faoliyatda ifodalanadi. Masalan, o'rganiladigan qo'shiq avval o'qituvchi ijrosida (CD orqali ham) bir-ikki marta tinglanadi, asar xususiyati haqida suhbat qilinadi, so'ng o'rganishga kirishiladi. Raqs musiqasi avval tinglanadi, kuy tavsiflari anglab olingandan so'ng, raqs harakatlari ifodasi o'rganiladi. Ko'pincha asar bir necha faoliyat uyg'unligida (tinglash, kuylash, raqs harakati va boshqa) o'rganiladi. Bunday mashg'ulot usuli asarni puxta o'rganish va ayni damda kompleks malakalarning rivojlanishi uchun imkon yaratadi.

Musiqa madaniyati darsida barcha faoliyatlar muayyan mavzu zamirida mantiqan o'zaro bog'lanadi. Buning natijasida darsning mantiqan bir butunligi vujudga keladi. Musiqa savodxonligi barcha faoliyatlarni nazariy birlashtiruvchi faoliyat sifatida muhimdir. Darsda qaysi faoliyat turi (tinglash, kuylash, raqs va boshqa) qo'llanilmasin, uning amaliyotida foydalanilayotgan asar o'rganiladi va xususiyatlari (janri, tuzilishi, ijrochiligi va hokazo) haqida yangi tushunchalar hosil bo'ladi. Shu bois, musiqa savodxonligi faqatgina nota savodi uslublaridan iborat bo'lib qolmay, balki o'quvchilarning umumiy musiqiy bilim doirasini tarkib toptiruvchi, umumiy bilim tushunchalar majmuasi (musiqa shakllari, janrlari, cholg'uchilar ijrochiligi, xalq bastakorlik musiqasi, ularning farqlari, milliy musiqaning mahalliy uslublari, klassik musiqa, nota savodi) va boshqalarni singdirib borishdan iborat. Shuni alohida e'tiborga olmoq zarurki, musiqa idroki va musiqa savodxonligi faoliyatlari o'zaro uzviy bog'lanishi bilan barcha faoliyatlar amaliyotiga yetakchilik qiladi. Kuylash faoliyati o'quvchilarning musiqa-o'quv qobiliyati hamda ijrochilik malakalarini rivojlantirish uchun zarurdir. Sinfda jamoa bo'lib kuylash jarayonida o'quvchilar o'z ovoz ijrosini

boshqaradi, o'rtoqlari ijrolarini eshitib kuzatadi va ular bilan birga jo'r bo'lib kuylashga intiladi. Zotan, tinglash va kuylash o'quv materiallari ta'lim mazmunini tashkil etadi. Ularni tinglash va kuylash faoliyatlari vositasida o'rganish bilan birga, cholg'uchilik, musiqali harakatlar hamda ijodkorlik faoliyatlari bilan ham har tomonlama o'zlashtirish hamda musiqiy tavsiflarini ushbu faoliyatlar vositasida ifodalash imkoniyatlari yaratiladi. Chorak mavzusidan kelib chiqib, asarning musiqaviy tuzilishi, xarakteri, ifoda vositalari, hayotdagi o'rni jihatidan o'rganib musiqa tinglash faoliyati quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Asarni tinglashda o'quvchilar diqqatini jamlash va asar haqida o'qituvchining kirish so'zi.
2. O'qituvchi ijrosida yoki MP3 yozuvida asarni tinglashni tashkil etish.
3. Asarni suhbat yo'li bilan musiqiy-badiiy jihatdan oddiy tahlil etish.
4. Asarni butunligicha qayta takror tinglash. So'ng asar haqida o'quvchilarning umumiy taassurotlari yuzasidan yakuniy suhbat o'tkazish.

Mazkur ishlar jarayonida o'quvchilarda musiqa haqida bilim va tushunchalar, malaka, ko'nikma hamda umumlashgan badiiy taassurotlar, tajribalar hosil bo'lib boradi. Tahlil davomida musiqaning tuzilishiga doir o'rganiladigan yangi atamalar (ijro sur'ati, xarakteri, ifoda vositalari, ijrochilari, cholg'u asboblari turlari, asar bastakorlari va boshqa) o'rganilib keyingi darslarda qo'llanilib boriladi. O'qituvchi tomonidan o'rganilgan asar yil davomida vaqti-vaqti bilan tinglanadi. Shuni ham inobatga olish joizki, olti-yetti yoshli o'quvchilarning diqqat-e'tibori hali barqaror darajada emasligi tufayli ular faqat qisqa muddatli asarni to'laligicha idrok etadilar, xolos. Shuning uchun dastur va qo'llanma mazmuni kichik asar va ixcham kuy-qo'shiqlardan boshlanadi. O'qituvchining vazifasi o'quvchilarga musiqani diqqat va mehr bilan tinglasalargina uni aniq idrok etish mumkinligini tushuntirish va o'quvchilarda musiqa shinavandaligini tarbiyalab borishdan iboratdir. Davlat ta'lim standartiga asosan, musiqa madaniyati o'quv fanining musiqa tinglash mazmuniga bo'lgan minimum talablar nazariy va amaliy

faoliyat majmuasidan tashkil topib, o'quvchilarning musiqa tinglash bo'yicha quyidagi mezonga javob berishi lozim:

yakkanavoz va jo'rnavezlikni bir-biridan ajrata bilish;

ansambl va orkestr ijrosini farqlay olish;

ovozlar va sozlar tembrini ajrata olish;

musiqiy did hamda idrokni rivojlantirish;

o'zbek, qardosh va jahon xalqlari bastakorlari asarlaridan namunalar tinglash va boshqalar.

Xulosa: Shunday qilib, musiqa madaniyati darsida musiqa tinglash faoliyati – o'quvchilar ma'naviy va musiqiy madaniyatini shakllantirishning asosiy omili sifatida muhim ahamiyatga egadir. Shunga ko'ra o'rta umumta'lim maktabining musiqa o'qituvchisi o'quvchilarga musiqa tinglash xususiyatlari, o'quvchilarning musiqiy rivojlanishlari uchun nihoyatda muhimligini chuqur anglab, musiqa tinglash faoliyatini tashkil etish bosqichlarini metodik jihatdan puxta, samarali tashkil etib, ularni amalga oshirishda, umuman musiqiy faoliyatni pedagogik boshqarishga jiddiy e'tibor berishi lozim.

References:

- 1.Orifjonov Husniddin Sohibjon, U. (2023). The Role of Folklore and Ethnographic Communities of the Uzbek Intangible Cultural Heritage in the Musical Art. *International Journal on Integrated Education*, 6(1), 114-117.
- 2.Husniddin, O. (2023). Traditions of Teacher and Student, Theoretical and Practical Harmony in Teaching Shashmakom. *International Journal on Orange Technologies*, 5(2), 20-25.
- 3.Khuraliyeva, M., & Orifjonov Husniddin Sohibjon, U. (2023). Art of Composers of Fergana Valley the Continuity and Endurance of Their Traditions. *International Journal on Integrated Education*, 6(1), 111-113.
- 4.Orifjonov, H. Operas That Contributed to the Emergence of Uzbek Opera. *International Journal on Orange Technologies*, 4(5), 11-18.
- 5.Орифжонов, Х. С. У. (2020). К вопросу о национальных особенностях народной и классической музыки узбеков. *Проблемы современной науки и образования*, (3 (148)), 109-111.
- 6.Sohibjonovich, O. K., & kizi, R. D. R. (2023). To Promote the Importance of Developing Folk and

- Traditional Performing Arts in Uzbekistan. *International Journal on Orange Technologies*, 5(4), 57-61. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/D7PZH>
- 7.Orifjonov H. S. The formation of Uzbek folk music and the way of progress // *European Journal of Arts*, 2023, №2. – C.15–19. DOI: <https://doi.org/10.29013/EJA-23-2-15-19>
- 8.Marifatkhon, K. (2021). To Form in the Minds of Students Studying in Higher Education Methods of Working with the Songs of Talqin and Nasr From the 1st Group Branches of Shashmaqom. *International Journal on Orange Technologies*, 3(12), 113-119.
- 9.Orifjonov H. S. Characteristics of 21st century compositional creativity of Uzbekistan // *European Journal of Arts*, 2023, №2. – C. 38–42. DOI: <https://doi.org/10.29013/EJA-23-2-38-42>
- 10.Husniddin Soxibjon O'G'Li Orifjonov (2023). O'ZBEK OPERA SAN'ATINING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI. *Oriental Art and Culture*, 4 (2), 570-577.
- 11.Marifatkhon, K. (2022). TO TEACH HIGHER EDUCATION STUDENTS THE LIFE AND WORK OF ABDULAZIZ HOSHIMOV AND AKRAM HOSHIMOV. *Gospodarka i Innowacje.*, 24, 931-934.